

IGRA PA ČITANJE

(Mira Čudina-Obradović, *Igrom do čitanja*, 5. dopunjeno izdanje, Zagreb, 2008.)

Knjiga *Igrom do čitanja* autorice Mire Čudine-Obradović ne spada u noviju literaturu. Postoji petnaestak godina, a svojim sadržajem plijeni pozornost učitelja i odgojitelja. Uvelike pomaže u procesu učenja čitanja i jasno pokazuje koliko je za pravilan razvoj čitačkih vještina nužna priprema koja počinje od treće godine života, kao i utjecaj odraslih koji pisanim sadržajima privikavaju dijete na njihovo razumijevanje i uporabu. Napisana je na sto sedamdeset i šest stranica i podijeljena je u tri dijela.

Prvi dio *Predčitačke i čitačke vještine* sastoji se od šest poglavlja. U njemu su detaljno opisani psihološki temelji čitanja, razvoj čitanja, usporeni i ubrzani razvoj čitanja, kako okruženje utječe na razvoj predčitačkih vještina i najčešće roditeljske nedoumice. Drugi dio knjige posvećen je igrama i aktivnostima koje mogu učinkovito poslužiti za poticanje predčitačkih i čitačkih vještina. I ovaj dio podijeljen je u šest poglavlja, no za razliku od prvoga, prednost daje praksi te obiluje primjerima zanimljivih igara, pjesama, jednostavnih tekstova i slikovnih sadržaja. Sve igre i aktivnosti podijeljene su prema primjerenosti od jednostavnijih za mlađe dobne skupine do složenijih za odraslu djecu, ali se mogu, uz prilagodbu, primjenjivati u različitim dobnim skupinama.

Treći dio knjige govori o komunikaciji kao razumijevanju i davanju preciznih uputa. Ovo je najkraće i posljednje poglavlje u knjizi, ali ni ono ne zaostaje sa svojim primjerima igara za svojim prethodnicima. Na kraju je rječnik pojmova, korištena literatura i nekoliko riječi o autorici.

Prvi dio knjige prednost daje teorijskim psihološko-pedagoškim okvirima budućeg uspješnog čitanja. U ovom dijelu odgojitelj, učitelj i roditelj dobit će odgovore na pitanja zašto nešto poduzimati da bi se potaknule i razvijale predčitačke i čitačke vještine. Prvo poglavlje posvećeno je psihološkom temelju čitanja gdje autorica naglašava kako čitanje nije posljedica biološkoga, nego kulturnoga razvoja čovjeka. Opisan je put od slikovnog pisma (logografski sustav), preko slogovnoga sustava do suvremenoga, abecednog sustava koji je utemeljen na glasovnom,

a ne slikovnom načelu. Abecedni sustav zahtijeva niz složenih procesa, među kojima je nužna raščlamba, raščlanjivanje riječi i to u glasovne jedinice (foneme) i u vizualne jedinice (grafeme). Navedeni sustav detaljno je opisan što je važno jer dijete koje tek počinje čitati, čita sintetički. Bez detaljnog razumijevanja ovoga sustava teže ćemo ga dovesti do one razine kad uspješno i samostalno može dešifrirati, tj. ispravno uočiti grafem, odnosno fonem.

Kroz psihološke procese koji su opisani u ovome poglavlju, a događaju se u temelju čitanja, ponuđeno je i nekoliko modela koji objašnjavaju kako u ljudskoj svijesti teče proces obrade podataka pri čitanju. Također su prikazane i faze usvajanja čitanja, gdje je od faze cjelovitog prepoznavanja, preko početne glasovne raščlambe i prevođenja slova u glas, jezgrovito obrađena faza složenog prevođenja grafičkih u glasovne jedinice. U fazi cjelovitog prepoznavanja podsjeća nas da je to logografska strategija gdje je cijela napisana riječ znak za izgovorenu riječ. Dijete u ovoj fazi, koja je tipična za početničko čitanje, može „čitati” tekst prepoznajući naučene riječi i pogađajući po smislu ostale, ali će pri tome činiti mnoge pogreške. Pojašnjavajući ostale faze, naglašava kako u fazi prevođenja slova u glasove djetetova sposobnost čitanja postaje mnogo elastičnija, tako da ono može pročitati svaku riječ, pa i onu čiji smisao ne poznaje. Podsjetit ćemo se da razumijevanje smisla pročitanoj sadržaja promatramo na dvije razine i to denotativnoj i konotativnoj. Denotacija je neposredna identifikacija predmeta, pojava, riječi, struktura. To je identičan pojam određene informacije. Jezik znanosti ima te attribute, tj. svaki konkretan izraz koji nudi informaciju s jasno naglašenim i određenim smislom. Prvo poglavlje je ustvari praktičan prikaz kako djeca dolaze do denotativne razine i usvajanja pojmova, dok je u daljem tekstu naglasak stavljen i na evokacijsku – konotativnu razinu koja podrazumijeva širi raspon ideja, osjećanja, tendencija – onog što mi nazivamo skrivenim smislom, ono što nije direktno rečeno, ali je rezultat razumijevanja poruke.

Drugo poglavlje posvećeno je razvoju čitanja, posebice predčitačkim vještinama. Autorica podsjeća da se svijest o pisanom jeziku kod djeteta razvija vrlo rano, između druge i treće godine života. Ono već tada pokazuje osnovno razumijevanje funkcije i značenja pisanog jezika. Istraživači su tu osjetljivost za pisani jezik nazvali *predčitačkim vještinama* koje su preduvjet razvoju *čitačkih vještina*. Jednostavnim jezikom objašnjava kako su navedene vještine ustvari svijest djeteta o pisanom

jeziku i to o njegova tri aspekta: o funkciji pisanog jezika, o tehničkim karakteristikama pisma, te o procesima i tehnici čitanja. Opet dolazi do abecednog načela, točnije do njegove primjene koja je moguća tek kad su sve predčitačke vještine usvojene, a to obično biva između sedme i osme godine djetetova života.

Sljedeća dva poglavlja govore o usporenom i ubrzanom razvoju čitanja. Kod usporenog razvoja čitanja razbijaju se neke predrasude koje su vrijedile godinama, primjerice kako je nemogućnost djeteta da nauči čitati povezana s intelektualnom zaostalošću. Navodi primjere velikih umova koji su imali problema s čitanjem: Einstein, Andersen i Edison. Detaljnije objašnjava kako takve specifične teškoće koje nisu posljedica nedostatka inteligencije imaju veze s disleksijom te je opisuje kao nedostatak vizualne i slušne percepcije. Navodi i nova shvaćanja uzroka disleksije koja se, bez obzira što su zabilježena prije više od desetljeća, ne razlikuju mnogo od starijih istraživanja. Autorica navodi neposredne i osnovne uzroke disleksije, njene predznake, a poglavlje završava opisujući darovitu disleksičnu djecu.

U sljedećem poglavlju, koje je posvećeno ubrzanom razvoju čitanja, pozornost se poklanja darovitoj djeci i tvrdi kako su ona često napredni čitači koji sami nauče čitati, ali i češće traže pomoć roditelja, pitaju za objašnjenja i imena slova, jer pokušavaju pročitati natpise, reklame i ostale zanimljive sadržaje. Ubrzan razvoj čitačkih sposobnosti kod ove djece tumači se međusobnim potpomaganjem velike djetetove inteligencije i brige okoline. Autorica argumentira zašto je kvalitetnije čitanje darovitih i naglašava da čitanje može biti i sredstvo razvijanja darovitosti. Opisuje napredne čitače u prvom razredu i nudi mogućnosti za individualiziran rad koji omogućuje daljnje razvijanje čitačke vještine kod ovakve djece. Ponuđene su i mogućnosti kombiniranja rada naprednih čitača i ostalih učenika, poticanja suradničkih odnosa, te uključivanja slabijih čitača u vedre i smislene, a njima dostupne aktivnosti.

Posljednje poglavlje prvog dijela knjige posvećeno je važnosti okruženja za razvoj predčitačkih vještina, a uključuje roditelje, vrtić i školu.

Opisujući kvalitetnu okolinu za poticanje čitanja, autorica naglašava: „To je takvo djetetovo okruženje koje pridonosi kvalitetnom razvoju predčitačkih vještina: nastanku svijesti o prirodi čitanja (abecedno načelo, fonološka korespondencija, linearni redoslijed slijeva nadesno) i svijesti o smislu čitanja (prenošenje poruke, dobivanje obavijesti), omogućuje djetetu doživljaj zanimljivosti, ljepote i smiješnoga u pisanome

tekstu, donosi mu ugodu i zadovoljstvo u zajedničkom doživljaju čitanja s roditeljima. O tome jesu li roditelji i odgojitelji djetetu osigurali takvo okruženje ovisit će djetetova uspješnost u početnom čitanju, njegova vještina čitanja u odrasloj dobi te koliko će mu čitanje tijekom cijelog života biti izvor znanja i užitka.”

Savjetuje roditelje neka svakodnevno čitaju djetetu te objašnjava osnovni oblik dijaloškoga čitanja pri čemu je najvažnije shvaćanje i preuzimanje aktivne uloge roditelja u postupnom vođenju djeteta u sve složeniju uporabu riječi. Nudi različite oblike komunikacije koji su poticajni za dijete te ih dijeli na jednostavnu i složeniju razinu. Osim čitanja priča i bajki, preporučuje roditeljima i recitiranje pjesmica u rimi, a niz dječjih pjesmica takve vrste nudi u drugom dijelu knjige u odjeljku *Pronađimo rimu*. Rješavaju se roditeljske nedoumice glede toga kada početi s podučavanjem čitanja, je li potrebno da djeca najprije nauče čitati, pa onda da započnu s učenjem pisanja ili je redosljed obrnut, je li ljevorukost povezana s teškoćama u čitanju, zašto dijete ne voli čitati, što djeci čitati, koja je slikovnica dobra, kakav je utjecaj bajke i niz drugih mogućnosti. U ovome završnom poglavlju prvoga dijela knjige prikazuje detaljan opis postupka primjene fonogramske metode koja je odlična u prevladavanju teškoća u procesu čitanja. S obzirom na to da taj proces ponekad ne teče glatko i ako se dijete zadržava na globalnoj metodi, tj. na prepoznavanju čitave riječi i pogađanju nepoznate riječi iz cjelovitog konteksta, vjerojatno ono ima teškoća s glasovnom raščlambom koja onemogućuje pravilan razvoj čitanja. I naravno, nijednog trenutka autorica ne zaboravlja naglasiti da „zadatke treba shvatiti kao igru u kojoj se događaju zanimljive 'čarolije' (rak se pretvara u mrak, u zrak i sl.)”

U drugom dijelu knjige ponuđen je gotov materijal za poticanje čitačkih vještina. Autorica u svim poglavljima naglašava važnost pravilnog korištenja materijala te ga dijeli prema složenosti s označenom primjerenom dobi uporabe. Uvijek počinje s jednostavnim igrama i aktivnostima koje postupno dobivaju na težini.

Prvo poglavlje nosi naziv *Igrajmo se zvukovima* te obraća pozornost na zvukove i njihove značajke. Igre su podijeljene prema složenosti i dobnim skupinama djece, kako je već rečeno i u ranijim poglavljima. Pri korištenju ovih igara, naglašava bitna svojstva dobroga zvučnog okruženja i ističe svojstvo jasnoće kao i pravilno izmjenjivanje razdoblja tišine i zvučnoga događaja. Kreće od prve godine djetetova života, opisuje čitavo predškolsko razdoblje podijeljeno prema različitim dobima kao i nižu

školsku dob. Mnogobrojni su primjeri načina kako djetetu osvijestiti razlike u intenzitetu zvuka: zašto je lijepo tiho, zašto je važno glasno, što je dovoljno glasno, što je previše glasno i previše tiho. Različitim igrama i aktivnostima iz ovog poglavlja moguće je osvijestiti i razviti kod djeteta odličan osjećaj za ritam.

U drugom poglavlju koje govori o važnosti uočavanja rime pri razvoju osjetljivosti za glasovnu strukturu riječi, značajan je opis uloge roditelja kao čitača, koji svom djetetu, čitajući pjesmice u rimi, ne samo da razvija sposobnost glasovne raščlambe riječi već ga ujedno i bolje priprema za čitanje, kreativno promišljanje i djelovanje. Autorica podsjeća na dječje pjesnike čije bi pjesme trebale biti neizostavno štivo u djetinjstvu svakog djeteta. Tu su: Grigor Vitez, Zvonimir Balog, Pajo Kanižaj, Luko Paljetak, Milan Taritaš, Enes Kišević i mnogi drugi. Sve vrijeme autorica podsjeća na načelo od jednostavnog ka složenijem, pa tako i kroz primjere pjesama pogodnih za uočavanje rime počinje s jednostavnima, a zatim složenijim uz upute da se složenost povećava sukladno dječjim mogućnostima, tj. sve dok ih dijete može pratiti. U ovom poglavlju ponuđene su i igre rimom gdje se nakon zajedničkog čitanja pjesmice u rimi ponovno čita ista pjesmica izostavljajući slaganje u rimi.

Nakon pjesmica u rimi nudi se niz igara s rimom: od smišljanja rime, preko *Vreće rime*, *Krugova u rimi*, *Domino u igri*, *Što ide zajedno* do dječjih pjesama predviđenih starijoj dobnoj skupini djece, od pet i šest godina. U ovoj dobnoj skupini dodaje novu igru *Što ne pripada redu* u kojoj dijete treba prepoznati riječ u ponuđenom nizu koja nije u rimi s ostalim riječima. Traži se od djeteta da glasno ponovi riječ koja se ne slaže s ostalima u nizu ili da je precрта. Dijete može i samo stvarati jednostavne brojalice ili pjesmice u rimi, što je u ovom poglavlju pojašnjeno posebno u dijelu koji je predviđen za djecu od šest do sedam godina. Zanimljiva je ideja nasumice vaditi sličice iz *Vreće rime* i zajedno s djetetom sastaviti jednostavnu pjesmicu u pronađenoj rimi.

Treće poglavlje drugog dijela knjige također je podijeljeno prema dobnoj skupini djece, a sve aktivnosti i igre svrstane su od četvrte do sedme godine djetetova života. Sam naziv *Glas do glasa – riječ upućuje* na to kako je osnovna misao ovog dijela raščlamba riječi na glasove (uočiti početni glas, naglasiti zadnji glas, što je u sredini i slično). Glasovnom analizom riječi izdvajamo glas koji uvijek ima određenu vrijednost. Kroz primjere za dob od četiri i pet godina, prikazuje koliko je važno pokazati djetetu kako će naglasiti prvi glas, zadržavajući izgovor na

njemu kao u: s...unce, c...vijet, č...aša. Za ovu dob najpogodnije su djeci bliske riječi koje započinju glasovima koji se mogu dužiti. Igra je za predškolsko dijete najprirodniji i najlakši način učenja – zbog toga što je ono u igri motivirano i emotivno angažirano, stoga autorica ne zaboravlja umetnuti i različite glasovne igre kartama i izmisliti različite igre pogađanja i natjecanja (*Crni Petar, Zeko traži prijatelje, Glasovna banka riječi* i niz drugih).

Zanimljive su slikovne pitalice putem kojih će djeca doći do još boljih načina za pravilno usvajanje slova – glasova – riječi. Osnovni je zadatak ovih pitalica da dijete uz pomoć odraslih jasno razabere početni glas u poznatim riječima koje su prikazane slikama te da kroz analizu riječi razlikuje pojmove: predmet, slika predmeta, riječ, glas, slovo.

Autorica nudi mnoštvo zanimljivih ideja kako zaintrigirati dijete i njegovu pozornost usmjeriti na rad. U nastavnoj je praksi provjereno da su djeca iznimno zainteresirana za ovakav način usvajanja slova i da se raduju navedenim aktivnostima. Kad god bih primjenjivala neke od navedenih igara, u razredu bi nastala očita radost. Djeca su i sama pokušavala osmisliti nove igre, koje bi se u temelju oslanjale na ideje pronađene u ovoj knjizi.

U završnom su poglavlju, koje se odnosi na dob od pet do šest godina, prikazani i primjeri najsloženijih slikovnih pitalica, koje sadrže 14 listića za vježbu prepoznavanja još sedam suglasnika (č, š, g, k, d, l, t) koje djeca često ne čuju ili ih zamjenjuju. Osnovni zadatak pitalica jest da dijete prepozna početni i završni glas, a ne predmet koji prikazuje sličica.

U predškolskome razdoblju dijete ima bezbroj prilika za jezično i glasovno osvješćivanje, spontano ili organizirano. Zato se pretpostavlja da će na početku prvog razreda dijete u potpunosti biti svjesno smisla čitanja i mogućnosti glasovne raščlambe riječi te da će mu biti lako savladati sljedeći zadatak, a to je usvajanje abecednog načela. Ipak, nije moguće očekivati da će sva djeca biti pripremljena za predviđenu školsku glasovnu analizu riječi. Stoga će vježbe koje su ponuđene u ovom završnom dijelu trećeg poglavlja, uvelike olakšati predviđenu analizu riječi, slova i glasova. Osim igara s aliteracijom, kakva je primjerice *Bakina škrinja*, za vježbanje glasovne raščlambe vrlo je korisno čitanje, sastavljanje priča i pjesmica s aliteracijom. Odlični su primjeri ponuđenih pjesmica u ovom poglavlju: *Čiča čvorak, Travanj, Četvrtaljka* kao i primjeri pjesmica – igara riječima: *Pavao i njegov glavao, Gnjavator, Ži-*

rafa se ožirafila, Što se od vode pravi, Ide jedna iduskara, Na kongresu lavova, Bašmebrigaši i niz drugih. Tu su i vježbe za provjeru složene glasovne raščlambe (slikovne pitalice): *Kradljivac glasova, Glasovna oduzimaljka, Glasovna dodavaljka, K-uća – b-rat, Živa slova, Neposlušna slova, Nespretni čarobnjak, Kad slova bježe* i još mnoge druge. Svaki naziv igre plijeni dječju znatiželju. Ako je učitelj vješt, sati jezika u ovom području zaista mogu postati sati izvora radosti, a posebice ako ovakva štiva kao što je knjiga o kojoj govorim, postanu i ostanu u svakodnevnoj uporabi nastave materinskog jezika.

Četvrto poglavlje pomoći će učitelju u provjeri je li dijete sposobno raščlaniti riječ na glasove i može li primijeniti sve prethodne igre s glasovnom raščlambom: traženje prvoga i posljednjega glasa u riječi, oduzimaljke, dodavaljke, umetaljke, stvaranje rime i aliteracije. Ponuđeni su neki jednostavni tekstovi kojima se učinkovito može provjeriti čita li dijete napamet i razumije li što čita. Ovakve provjere mogu se obavljati samo kada je dijete već ovladalo abecednim načelom.

Peto poglavlje usmjerit će čitača na sadržaj, smisao i poruku napisanog teksta. Ponuđeni tekstovi su poredani od prvog do trećeg razreda. Prikazani su i „šifrirani” tekstovi, npr. šifra pomoću glagoljice. Zanimljiva i slikovita šifra, zbog neobičnosti i ljepote slova glagoljice, djeci će biti zanimljiva, a potaknut će ih i na zanimanje za početke i razvoj hrvatske pismenosti. Ovakvi složeni tekstovi ponuđeni su za starije učenike trećeg razreda.

Šesto, završno poglavlje drugog dijela knjige donosi raspravu o metodama učenja čitanja. Autorica upućuje na nekoliko osnovnih načela koja valja imati na umu kako se u učenju čitanja ne bi izgubio smisao, te da se „cjelovitost” poveže s raščlambom. Također je ponudila i neke postupke koji će djetetu omogućiti uviđanje smisla, cjeline i svrhe pisane poruke i pisanog teksta. Kroz navedene primjere mnogobrojnih postupaka učitelj će postići motiviranost i zainteresiranost djeteta za druženje s knjigom, navest će ga da zavoli čitanje i da u knjizi traži izvor zabave i užitka.

Treći, posljednji dio knjige govori o komunikaciji kao razumijevanju i davanju preciznih uputa. Kada djeca nauče čitati, još uvijek im mnogo toga treba da bi postigla vještinu u komunikaciji. Kroz igre i aktivnosti koje su ponuđene u ovom završnom dijelu knjige, dijete će lakše stupati u socijalne kontakte s vršnjacima i odraslima.

Autorica pokazuje i nudi primjere igara koje djeci pomažu u vježbanju različitih uloga dobrog primatelja i pošiljatelja poruke, bilo pokretom, primjerom, govorom ili pismeno. Čitajući navedene igre, učitelj – odgojitelj prepoznat će *igre uloga* koje predstavljaju neku vrstu selektivne identifikacije, jer se dijete poistovjećuje samo s onim prema čemu osjeća izvjesnu naklonost, *igre dramatizacije* koje razvijaju izražajnost govora, smisao za planiranje i organizaciju te *konstruktivne igre* s predmetima čime se počinju upoznavati s osobinama pojedinih predmeta i materijala, pa zbog toga ove igre imaju istraživački karakter.

Sve će predložene igre i vedre aktivnosti ponuđene u ovoj knjizi pomoći djeci da steknu neke vještine, a da pritom nemaju osjećaj neuspjeha, manje vrijednosti, potrebe za isticanjem ili natjecanjem. Kako i sama autorica kaže: „Valja ih tako shvatiti i koristiti: te igre nisu zadaci koji se mogu bolje ili točnije rješavati, bodovati, ocjenjivati, uspoređivati. Ako ih budemo koristili kao ovo potonje, postići ćemo upravo obrnut učinak: u djeteta će se razviti strah i odvratnost prema svemu što je povezano s čitanjem i školom.”

Ova knjiga svakako je praktičan primjer kvalitetnog udžbenika koji će prikazanim igrama i aktivnostima pomoći učitelju u poučavanju čitanja, a da pritom djeca zavole knjigu i budu trajno motivirana za druženje s njom.

Ružica Šutalo